

Muistiinpanoja Esa Saarisen luennoista helmikuussa 2008

Kalevi Kilkki
25.2.2008

Nämä muistiinpanot on laatinut Kalevi Kilkki niiden ajatusten pohjalta, joita Esa Saarisen luennot helmikuussa 2008 herättivät yhdessä kuuntelijassa.

Mitä on hyvä luento?

Olemme kokoontuneet tänne Albertinkadulle vapaamuotoiseen tapahtumaan, tällä kertaa pohdiskelemaan hyvä luennon olemusta. Mukana ovat Esa, Niklas, Kalevi ja sekalainen seurue muita asiasta kiinnostuneita.

K: "Esa, sinä voisit ehkä aloittaa kuvaamalla mitä hyvä luento parhaimmillaan voi olla."

E: "Hienoa että tänne on jälleen kerran kokoontunut näin huikea seurue. Hyvä luento on juttu, joka toki ansaitsisi hyvän ja perusteellisen luennon. Toisaalta, saatan aistia täällä niin intensiivisen ilmapiirin, täynnä vuorovaikutuksen odotusta, että voimme saada jotain lennokasta aikaan ilman luennointiakin. Sitä paitsi, luento, ainakin sen yksisuuntaisessa muodossaan, olisi voimavarojen tuhlausta. Parempi onkin että kaikki voivat osallistua aktiivisesti keskusteluun. Oma pointtini tähän alkuun olisi että hyvä luento laittaa kuuntelijoiden ajattelun liikkeelle."

K: "Tämä on oiva lähtökohta. Mutta ennen kuin menemme syvemmälle aiheeseen, niin mielen virkistämiseksi paikalla olivat voisivat nousta hetkeksi ylös ja esittäytyä vierustovereilleen".

Tässä vaiheessa tilan täytti monikielinen puheen sorina, jonka sisältöä en pystynyt kirjaamaan muistiin. Tavoitin kuitenkin pari usein toistunutta sanaa, nimittäin *social* ja *system*.

K: "Vaikka on ikävää lopettaa kesken innokasta keskustelua, lienee syytä syventyä hyvään luentoon järjestelmällisemmin. Jos ymmärsin oikein, Niklas, niin haluaisit lähestyä luennon olemusta sosiaalisen systeemin näkökulmasta."

N: "Aivan, luentohan on kommunikaatiota, joka on taas kaikkien sosiaalisten systeemien lähtökohta ja olemus. Niinpä on ilmeistä että luentoja voi tarkastella sosiaalisena systeeminä, joko itsenäisenä omanaan tai osana muita sosiaalisia systeemejä. Olisiko luento kuulijakuntineen sosiaalinen systeemi? Ainakin näin voidaan ajatella luentosarjasta, jolla on pääosin samana pysyvä joukko kuuntelijoita. Tähän mahdollisuuteen jo sinänsä viittaa se mahdollisuus että luennoija voi luennoissaan viitata luennon itsensä ominaisuuksiin, vaikkapa sen aikana syntyvään maagiseen nosteeseen. Viittaus itsessään on viittaus siihen että kyseessä on sosiaalinen systeemi, siis sellaiseksi mielletty ja sellaisenaan sekä kommunikaatiota että kommunikaation kohde."

E: "Maagisen nosteen voisi selittää sosiaalisen systeemin avulla — ehkä. Nyt voisi ajatella niin, ja tässä viittaa Niklaksen käsittämättömän loistokkaaseen ajatteluun, että noste syntyy luennoijan ja kuuntelijoiden välisen intensiivisen kommunikaation kautta. Voitaisiinkohan ottaa tämä juttu tarkasteluun, nähdä se selkeämmin siis jonkun käsitteistön avulla?"

N: "Kuten varmaan kaikki tiedättekin, sosiaalinen kommunikaatio perustuu kaksinkertaiseen satunnaisuuteen, jos sallitte tässä oman raakakäännökseni käsitteestä Doppelte Kontingenz. Mutta ilmeinen paradoksi on että toisella puolella on yksi käsitys monesta ja toisella monta käsitystä yhdestä, eivätkä nämä käsitykset voi yksinkertaisella tavalla kohdata toisiaan. Silti on ilmeistä, että luennoija ajattelee mitä kuuntelijat ajattelevat hänestä ja hänen luennostaan ja kuuntelijat ajattelevat mitä luennoija ajattelee heistä ja heidän kuuntelemisestaan. Mutta ajatteleeko luennoija sitä mitä kuuntelijat ajattelevat hänen ajattelevan heistä — tai miten pitkälle tätä voi ylipäättään jatkaa ilman että itse luento mahdollisine tarkoituksineen häviää ajatusten heijastumiin?"

E: "Jos ajatellaan tätä kuuntelijan kannalta, niin pointtihan on siinä että on ilmeisen vapauttavaa kun muiden kuuntelijoiden ajatukset, kaikkine heijasteineen, kohdistuvat ensisijaisesti luennoijaan, siihen mitä luennoija ajattelee, ei siis siihen, mitä viereinen kuuntelija ajattelee toisesta kuuntelijasta ja hänen ajattelustaan. Siis luennoija tuskin voi ajatella yksittäisiä kuuntelijoita, vaan koko kuulijakuntaa niin kuin joukkona — tosin joskus on syytä tarkentaa osajoukkoihin, mitä nuo tai nämä ajattelevat, tai miksei, joskus yhteen kuuntelijaan. Siis, on joka tapauksessa vapauttavaa siinä mielessä, että ainakin osa sosiaalisen kanssakäymisen painolastista voidaan jättää satamaan ja lähteä seilaamaan kevyempänä avomerelle."

K: "No, entä jos tulee myrsky ja painolastia ei ole tarpeeksi? Mihin turvata jos syntyy konflikti eikä sosiaalista järjestelmää olekaan turvana?"

E: "Keveys on ehkä riski, eivätkä kaikki varmaan luovu painolasteistaan. Pointtihan on siinä että luennoijan tehtävänä on pitää huolta siitä että ilmapiiri pysyy suotuisana, luottavaisena, mutta silti tarkkaavaisena ja intensiivisenä".

N: "Laiva mielikuvana voi olla houkutteleva, kuten mielikuvat yleensäkin, mutta voisimme ehkä pysyttäytyä toistaiseksi järjestelmällisen ajattelun puolella. Palautetaanpa mieleen kommunikaation kolme osaa eli informaatio, ilmaus ja ymmärrys. Luennoija lienee jotain sanottavaa, informaatiota, jonka hän haluaa välittää kuuntelijoilleen, valitsemansa ilmaisun kautta. Olisiko hyvä luento sellainen että kuuntelijoiden ymmärrys vastaisi sitä informaatiota, jonka luennoija haluaa heille välittää? Informaatio siis välittyisi mahdollisimman täydellisesti, virheettömänä kokonaisuudessaan. Tähän kysymykseen on sisään rakennettuna ajatus siitä että luennoija haluaa ensisijaisesti välittää informaatioita, jolla on selkeä muoto ja merkitys jo valmiina. Mahtaako tämä vastata Esan alussa esittämää väittämää ajatuksen liikekannallepanosta?"

E: "Liikekannallepano — onhan siinä pohjaa mentaalimallille. Siis liikekannallepanohan nyt ei välttämättä ole hauskaa vaan pikemminkin pakon sanelemaa, tai näin ainakin ajatellaan, siis että on jotain huimaavan tärkeää, johon täytyy valmistautua. Mutta mihin nyt sitten valmistaudutaan, kohtaamaan joku, vihollinenko, jonkin rajan takaa? Kumpi on ensin valmiina, voi tehdä läpimurron, puoleen tai toiseen. Mutta vihollinen ei ehkä olekaan ulkona vaan sisällä — tai siis näinhän tämä nykyinen maailmaa ehkä menee, ainakin yhden mentaalisen mallin valossa. Liikekannallepano on siis jotain jolla häiritään normaalia elämää, ja sellaisena se varmaan tuntuu aika ikävältä. Pointti on siis se, että vielä ikävämpää seuraa, jos tuota ikävää ei kohdata ajoissa, vaan vasta todellisuuden vyöryessä päälle. Siis voihan hyvä luento tässä mielessä olla jopa ikävä, epämiellyttävä, juuri siinä luennon hetkellä. Ehkä yleensä näin ei silti ole."

N: "Entä jos lähestyisimme luennointia sosiaalisena ilmiönä, joka määrittelee käyttämänsä koodin samaan tapaan kuin lainopissa laillinen/laiton tai mediassa informaatio/epäinformaatio. Massamediahan tuottaa julkisuuden välittömään kulutukseen informaatiota ja luennossa on jotain samaa mutta samalla myös jotain erilaista, koska vuorovaikutuksen mahdollisuus on tilanteessa jatkuvasti läsnä. Luennon odotetaan tuottavan kuuntelijoilleen hyötyä eli koodi näyttäisi olevan hyödyllinen/hyödytön, mutta ei minkä tahansa suhteen vaan luennoija väittää että on olemassa nimetty, kuuntelijoille merkityksellinen aihe ja että luennoija pystyy

esittämään jotain tähän aiheeseen liittyvää, josta on hyötyä kuuntelijoille, ei juuri nyt luennon aikana vaan joskus tulevaisuuden horisontissa."

E: "Jos luento kuuluu, niin kuin yleensä kuuluu, jonkin sosiaalisen systeemin, vaikka korkeakoulun, puitteisiin, niin sehän laittaa aikamoisia paineita kaikille osapuolille, siis mikä on oikealla tavalla hyödyllistä. Voisihan matematiikan peruskurssin luennoija keksiä kesken luennon että nyt ulkona onkin liukas keli, ja joku voi murtaa ranteensa, jos kaatuu sen päälle. Jos nyt luennoija sattuisi olemaan lahjakas kaatuilija, mitä voi tietysti epäillä, niin hänpä voisi näyttää miten pitää kaatua ettei käy kehnosti. Mahdollisesti huikean hyödyllistä."

N: "Hyödyllistä vai ei, riippuu tässä tietysti siitä minkä sosiaalisen systeemin kommunikaatiosta on kyse. Sosiaalinen järjestelmä luo jatkuvasti itsensä uudelleen, kommunikaationsa kautta, ja jos järjestelmä näkee itsessään olennaisena osana luennoimisen, sen täytyy nähdä luennointi autopoeettisena tapahtumana. Hyödyllisyys/hyödytön koodia käytetään siis kahdella tasolla, ensiksikin tasolla, jolla kuuntelijat kommunikoivat keskenään (ja perustelevat kuuntelemisensa itselleen) ja toiseksi tasolla, jolla organisaatio luo itseään. Jos organisaatio perustelee olemassaolonsa muille sosiaalisille systeemeille hyödyllisinä luentoina vaikkapa matematiikan alueella, se ei voi nähdä taitavan kaatumisen opettamista hyödyllisenä muuttamatta omaa kuvaansa itsestään."

E: "Mutta pointti on juuri tässä, jos on jo ennalta määritelty mikä on hyödyllistä, niin se ei jätä tilaa muulle kuin juuri odotetun tyyppisen informaation välittämiseksi, yhdestä päästä toisiin. Ja todisteena hyödyllisyydestä esitetään että nuo toiset osaavat vastata kysymykseen ennalta odotetulla tavalla. Tämä ongelma, jos se sellaisena halutaan nähdä, siis rajojen ahtaus, voidaan ratkaista vain luennon aikana osallistumisen kautta, luomalla oma sosiaalinen systeemi, joka määrittelee oman kommunikaationsa kautta oman olemuksensa ja siirtää muut sosiaaliset systeemit ympäristöönsä. Vuorovaikutus, siis todellinen rikastava, huimaava kommunikaatio lienee mahdollista vain tällaisen itsensä synnyttäneen sosiaalisen systeemin puitteissa".

K: "Onko hyvä luento, tai pikemminkin luentosarja, siis sellainen joka synnyttää sosiaalisen järjestelmän joka määrittelee itse mikä on sille hyödyllistä/hyödytöntä? Se tarkoittanee väistämättä myös sitä että kommunikaation on oltava riittävän intensiivistä kaikkiin suuntiin, ei ainoastaan luennoijalta kuuntelijoihin, vaan myös kuuntelijoiden välillä ja kuuntelijoilta luennoijalle. Tästä puheen ollen, nyt on sopiva aika pienelle tauolle, jonka aikana voi ehkä nauttia virvokkeita ja kommunikoida pienemmissä ryhmissä."

Ja näin tehtiin ja keskustelu jatkui vilkkaana mutta sen verran sekavana että muistiinpanoja oli vaikea tehdä. Niinpä siirryn muistiinpanoissani suoraan seuraavaan keskusteluun.

K: "Näyttäisi siltä että virvokkeita on nautittu vähintään kohtuullisesti, ainakin vireystilan korkealentoisuudesta päätellen. Tosin uneliaisuuden täydellinen poissaolo saattaa johtua jostain muusta, enkä tässä viittaa Pipsaan, vaikka sekin perustelu voisi jossain mahdollisessa maailmassa olla pätevä, vaan keskustelijoiden omaan intensiteettiin ja vuorovaikutukseen, saattaisin jopa käyttää termiä interpersonal interpenetration mutta vain siinä käsitteellisessä mielessä, jonka Niklas on oivasti kuvannut".

N: "Joku antoi minulle muutaman käyntikortin tauon aikana. Mikähän tarkoitus niillä mahtaa olla? Näissä näyttää kaikissa lukevan Hugh MacLeod, www.gapingvoid.com."

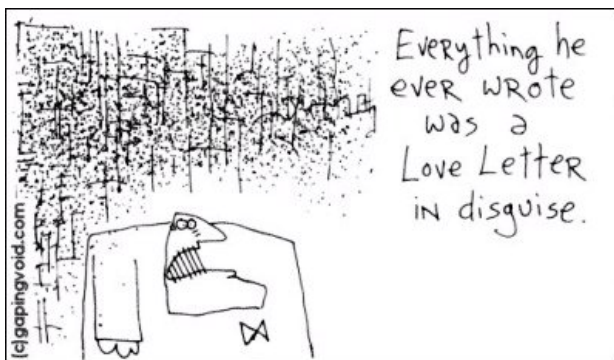
K: "Ahaa, tunnen tapauksen, käännäpä kortin toinen puoli esiin!"

N: "Siis kyseessä voisi olla luennoijan luennoimassa luennoimisestaan, tai toisaalta tämä on myös piirtäjän kuvaus piirtämisestään, tai samoin se voi kuvata kirjoittajan ilmausta siitä mitä kirjoittaa ilmaisee kirjoittamalla kirjoittamisestaan. Mutta syntykö tästä heijastuksenomaisesta informaation ilmauksista sanoman vastaanottajille jokin ymmärrys muusta kuin heijastuksesta itsestään?"

K: "Kun nyt juuri tässä satun olemaan kirjoittaja, en luennoija enkä piirtäjä, voin vastata vain kirjoittajana. Vaikutus on tietysti, siis välittömästi, siinä että tämä nimenomainen kuunteleva kirjoittaja kuuntelee ensin luentoa eri lähtökohdasta, koska ajattelee sitä myös kirjoittajana, joka voi mahdollisesti vaikuttaa johonkin muuhunkin kuin omaan ajatteluun, tarkemmin sanoen luennon sosiaaliseen järjestelmään, joka luo itse itsensä, mahdollisesti myös tämän kirjoituksen kautta. Siis entä jos luennon sosiaalinen järjestelmä liikkahtaa toiseen tilaan, jossa on luennoija ja joku ja kuuntelijat. Mikä tämän jonkun rooli tässä järjestelmässä olisi? Ei luennoija eikä kuuntelija, vaan joku, jolla ei ole selkeää ennalta määriteltyä asemaa tai roolia. Sitä paitsi, mitä hyötyä tästä olisi luennon muille kuuntelijoille? Ei ehkä mitään sellaista hyötyä, mitä kuuntelijat odottavat, elleivät he nimenomaisesti odota jotain, jota he eivät odota, kuten voidaan vallan mainiosti ajatella Esan luennon tapauksessa. Toisaalta voidaan myös ajatella niin että tämä kirjoitus kuvaisi sen mahdollisuuden että ei vain joku, vaan kuka tahansa, voi luoda jotain antamalla ajatuksen kukoistukselle mahdollisuuden."

Onneksi itsetutkiskelu jätettiin tässä vaiheessa sikseen, sillä hyvän luennon olemus ei tästä pohdiskelusta ihmeemmin selkiytynyt. Katsottiin seuraava kortti.

E: "Love letter in disguise — ajatuksia herättävä väittämä. Voihan sen noinkin ajatella, eikä täysin vailla perusteita, jos siis vaikka ajatellaan tuota huipulta huipulle kirjaani."

K: "Vaan en tässä voi itsekään muuta kuin tuntea hienoisen piston sydämessäni, sillä minähän tässä näitä sanoja asettelen. Mutta mikä suhde onkaan motivaatiolla ja sisällöllä, olkoon se sitten luento, kirjoitus, keskustelu tai mikä tahansa sosiaalisen kommunikaation muoto?"

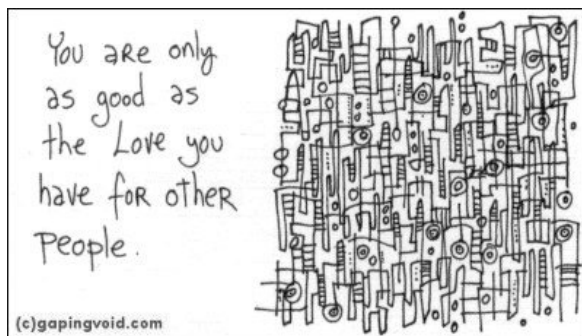
E: "Tämä luennoimisen juttu voisi olla siinä että luennoija rakastaa jotain, siis voihan se olla vaikka Pipsa. Jos ei rakasta mitään, siis ketään koskaan, niin saattaahan se olla että luennoistakin tulee kuin kiviä jotka vierivät luentosalin lattialla ja herättävät jotain huomiota mutta ehkä se ei ole se juttu mitä luennoija tai kuuntelijat toivovat. Mutta siis jos rakastamaan kykenee, niin sitten voi suhtautua rakastavasti myös siihen mitä luennoi ja niihin joille luennoi."

K: "Jotta emme unohtaisi mistä tulemme, siis jostain kaukaa evoluution hämäristä, voisimme ehkä ajatella kokonaisuutta jatkumona: keho-tunne-ajatus-kommunikaatio-yhteisö-yhteiskunta. Haluaisin väittää että viereiset ovat samaa: tunne = keho, ajatus = tunne, kommunikaatio = ajatus, yhteisö = kommunikaatio, yhteiskunta = yhteisö. Jos "=" merkitsee tautologia, niin mitä tästä jää jäljelle, yhteiskunta = keho? Ei, sillä tunne, ajatus, kommunikaatio ja yhteisö ovat välittäviä prosesseja, eivät jotain pysyvää ja homogeenista, siis jotain jonka tautologia voisi kesyttää. Niinpä tunteen oikea reuna-alue on yhtenevä ajatuksen vasemman reuna-alueen kanssa. Jotta ajatus tuottaisi jotain lisäarvoa, sen oikean reunan täytyy olla siis jollain tavoin erilainen kuin vasen reuna. Oikean ja vasemman laidan välissä on siis prosessi, joka voidaan kuvata systeeminä, jonka matemaattinen kuvaus on matriisi. Kuvaus kehosta yhteiskuntaan välittyy siis neljän prosessin, tai matriisin avulla. Jutun ydin on siinä, että kokonaisuuden kannalta olennaista on prosessin ominaisfunktio, ei siis jokin yksittäinen arvo, joka syötetään johonkin osaan prosessia, kuten vaikkapa tiedon murunen ajatukselle."

Päätin mikroluentoni tähän, eli alkuunsa, sillä yritin ajatella myös mahdollisten lukijoideni parasta.

E. "Palatakseni aiheeseen, rakastava suhtautuminen luennon kuuntelijoihin, mitä se olisi? Ehkäpä kyseessä on tarkkaavaisuuden kohdentaminen siihen mikä tässä kaikessa on yhteistä, sillä siinä on rakkauden sisältö jos jossain; jotain joka säilyy kaikkien noiden prosessien läpi kehosta yhteiskuntaan, tai mihin sen kukin haluaa päättää. Pointti voisi olla siinä että tuo jokin voi tuottaa jotain ennalta arvaamatonta, huikeaa, eikä sillä ole mitään yhtä lähdettä vaan se syntyy kokonaisuudesta, kaikkien prosessien tuloksena. On siis jotain johon kaikki voivat osallistua vaihtamalla oman näkökulmansa toiseen, vuorotellen, katsoa mitä toinen ajattelee, ja ajatella mitä toinen katsoo."

Käänsin vielä viimeisen käyntikortin.

Tässä vaiheessa katsoimme, että kaikki kunnia häikäiseville keskusteluille ja huikeille luennoille, mutta välillä on aika ottaa tarkasteluun oma ajattelu, omat tuntemukset. Niinpä Esa laitto soimaan Ravelin pianokonsertton G-duuri. Vaivuin adagio assai -osan aikana unenomaiseen tilaan, jossa Niklas vielä pohdiskeli rakastamisen paradoksaalista olemusta ja lopuksi totesi että hänen on aika lähteä jatkamaan keskustelua Ludvigin kanssa siitä miten sosiaalisessa systeemissä voidaan kommunikoida siitä mistä ei voi puhua, vaan on vaiettava. Auf Wiedersehen!"

M: "Askel-askel--pa-dam, askel-askel--pa-dam, askel-askel--pa-dam ..."

Tähän heräsin ajatuksistani, jotka olivat vaeltaneet pitkän matkan Albertinkadulta.

K: "Mikä ettei tämä onnistu... eihän tämä nyt niin vaikeaa voi olla? [ja mitähän tuo kurssin assistenttikin ajattelee, pitäisiköhän keksiä joku selitys? Eihän tanssiessa voi ajatella sosiaalisia systeemejä ja rakastumisen paradokseja, pitäisi keskittyä siihen mitä on juuri nyt tekemässä] Eihän tämä nyt oikein onnistu, kun tulin suoraan Esa Saarisen luennolta, ja on jotenkin vaikea vaihtaa ajatusmaailmaa."

A: "Luota?"

K: "No ei nyt sentään, luennolta. Oli muuten mielenkiintoinen esitys, vaikea olla ajattelematta, vaikka pitäisi keskittyä tanssimiseen".

A: "Mistä se Esa luennoi?"

K: "No, niin kuin yleensäkin, elämän filosofiasta, siitä miten elämässä voi tehdä valintoja, jos niin haluaa."

A: "Juu, olen minäkin olen käynyt parilla Esan luennolla, aivan mahtavia. Vaatii varmasti hieman aikaa päästä tanssimisesta kiinni, mutta eiköhän se muutaman tanssin jälkeen alajua."

K "Niinpä varmaan".

Vaihdoimme paikkaa parin kanssa kuvion mukaan, olin siinä missä hän oli juuri äsken ja saatoin vielä kokea jotain siitä mitä hän juuri siinä paikassa koki, ja samalla aavistaa että hän koki jotain samanlaista kuin mitä minä koin ollessaan juuri siinä missä äsken olin. Jaettu kokemus on kaksinkertainen kokemus, niin sanoakseni.

M: "... pieni viive ennen tuota pa-dam'ia, jotta saadaan oikea sambamainen rytmi ... ja askeliin jousto, ettei mene humpaksi! Ja parin vaihto."

Niin jatkui tanssikurssi ja vähitellen keho löysi musiikin rytmin ja vei jalat ja ajatukset mukanaan. Seuraavana keskiviikkona olisikin sitten vuorossa Esa Saarisen luennolla Martti Ahtisaari ja tanssikurssilla Cha-Cha, enkä voinut olla hymyilemättä itsekseni.